

УДК 342.1.25 (477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.1.35>

ІНСТИТУТ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Прієшкіна О.В.,
*доктор юридичних наук,
професор кафедри конституційного права
та правосуддя
економіко-правового факультету
ОНУ імені І.І. Мечникова,
Заслужений юрист України
ORCID: 0000-0003-2077-2342*

Прієшкіна О.В. Інститут муніципальної відповідальності в Україні: проблеми та перспективи розвитку.

Вказується, побудова ефективної системи відповідальності та контролю діяльності муніципальної влади є стратегічним напрямом реформування місцевого самоврядування. Переосмислення інституту юридичної відповідальності у муніципально-правовій сфері визначається потребами розбудови правової держави, розвитком законодавства та необхідністю гармонізації теоретичних і практичних аспектів муніципального права.

Стаття присвячена муніципальній відповідальності в Україні: проблемам та перспективам розвитку. В ході дослідження обґрунтовано, що особливого значення набуває проблема відповідальності в сфері місцевого самоврядування не лише в практиці правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних із здійсненням місцевого самоврядування в Україні, але і в теорії муніципального права. Аналіз системного дослідження свідчить, що надзвичайна увага при цьому приділяється нормативно-правовій базі місцевого самоврядування та законодавчій регламентації цього інституту на сучасному етапі. Автор в своєму дослідженні наголошує, що формування правової соціальної держави нерозривно пов'язано із проблемами взаємної відповідальності держави і громадянина, де юридична відповідальність має надзвичайно велике значення. В дослідженні здійснено аналіз факторів, які мають вплив на процес формування муніципальної відповідальності, яка займає важливе місце в механізмі правового регулювання суспільних відносин. Приводяться рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення інституту муніципально-правової відповідальності в період проведення муніципальної реформи, процесу децентралізації та розширення прав місцевого самоврядування.

Здійснений аналіз комплексного дослідження інституту муніципальної відповідальності в Україні дозволяє дійти висновку, що теоретичне осмислення та ефективне нормативно-правове регулювання юридичної відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування є одним із центральних засобів практичної реалізації права територіальної громади самостійно вирішувати питання локально-регіонального значення в межах Конституції та Законів України та отримувати гарантований Конституцією України захист від незаконних рішень, дій чи бездіяльності органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб.

Ключові слова: юридична відповідальність, муніципальна відповідальність, місцеве самоврядування.

Prieshkina O.V. The institute of municipal responsibility in Ukraine: problems and prospects for development.

Building an effective system of responsibility and control over the activities of municipal authorities is a strategic direction of local self-government reform. Rethinking the institution of legal responsibility in the municipal legal sphere is determined by the needs of building a legal state, the development of legislation and the need to harmonize theoretical and practical aspects of municipal law.

The article is devoted to municipal responsibility in Ukraine: its problems and prospects for development. The research substantiates that the issue of responsibility in the sphere of local self-government acquires particular importance not only in the practice of legal regulation of social relations connected with the exercise of local self-government in Ukraine but also in the theory of municipal law.

A systemic analysis demonstrates that special attention is paid to the regulatory and legal framework of local self-government and the legislative regulation of this institution at the present stage. The author emphasizes that the formation of a legal and social state is inseparably linked with the issues of mutual responsibility between the state and the citizen, where legal responsibility plays an exceptionally significant role.

The study analyzes the factors influencing the formation of municipal responsibility, which occupies an important place in the mechanism of legal regulation of social relations. Recommendations and proposals are provided for improving the institution of municipal-legal responsibility in the period of municipal reform, decentralization, and the expansion of the rights of local self-government.

The analysis of a comprehensive study of the institute of municipal responsibility in Ukraine allows us to conclude that the theoretical understanding and effective regulatory and legal regulation of the legal responsibility of local government bodies and officials is one of the central means of practical implementation of the right of a territorial community to independently resolve issues of local and regional importance within the framework of the Constitution and Laws of Ukraine and to receive protection guaranteed by the Constitution of Ukraine against illegal decisions, actions or inaction of local government bodies, their officials and service personnel.

Key words: legal responsibility, municipal responsibility, local self-government.

Постановка проблеми. Одними із найважливіших умов реалізації основ демократичного ладу, децентралізації державної влади в інтересах дотримання прав людини Рада Європи вважає розвиток та захист місцевого самоврядування [1].

Формування ефективних механізмів відповідальності та контролю діяльності суб'єктів, які здійснюють муніципальну владу, є самостійним напрямом реформи місцевого самоврядування в Україні на сучасному етапі. Юридична відповідальність – термін, який широко використовується у правовій науці та практиці та є однією з фундаментальних правових категорій. Дослідження проблем юридичної відповідальності в період формування демократичної соціальної правової держави в значній мірі є потребою сьогодення, яка пов'язана з сучасним рівнем розвитку державності, потребами законотворчої діяльності, як теорії, так і практики муніципально-правової науки. Крім того, інтерес до проблеми забезпечення правового регулювання муніципальної відповідальності як вчених-правознавців, так і широкого кола практичних працівників щороку зростає, а підвищена увага, що приділяється юридичною наукою проблемі відповідальності, пояснюється, в першу чергу, значенням даного інституту.

Саме цим, насамперед, обумовлені актуальність та теоретична значимість цього дослідження, яке присвячене визначенню місця, ролі та значенню муніципальної відповідальності в Україні в сучасних умовах державотворення та правотворення.

Мета дослідження полягає у здійсненні аналізу основних елементів правового статусу муніципальної відповідальності в Україні як особливого фактору формування сучасної демократичної соціальної правової держави, а також її місця та значення в системі органів місцевого самоврядування та перспектив удосконалення на сучасному етапі.

Стан наукового дослідження проблематики. Дослідженню фундаментальних засад функціонування інститутів місцевого самоврядування, і перш за все, інституту муніципальної відповідальності присвячено праці багатьох вчених-юристів, зокрема: М.О. Баймуратова, Б.Я. Кофмана, В.Ф. Погорілка, О.Ф. Фрицького, В.В. Шаповала, Ю.С. Шемшученка, О.Н. Ярмиша та інших. Крім того, спробам вирішити здійснення організаційно-правового статусу муніципальної відповідальності в Україні присвячено багато наукових праць, насамперед, праці Т.М. Слободяник, В.Д. Волкова, Т.М. Іванової та інших.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, в яких розглядались роль та значення муніципальної відповідальності, ця тема недостатньо висвітлена в науці та залишається в Україні актуальною через нові питання в контексті реформи децентралізації державної влади та розширенні прав місцевого самоврядування.

Виклад матеріалу дослідження. Юридична відповідальність – одна з фундаментальних категорій теорії права, що обумовило появу загальної теорії юридичної відповідальності. «Юридич-

на відповідальність» – термін, який широко використовується у вітчизняній юридичній науці та практиці, це одна з фундаментальних правових категорій, яка займає важливе місце в механізмі правового регулювання суспільних відносин [2].

Більш того, в галузевих правових науках, зокрема, цивільне право, господарське право, кримінальне право, адміністративне право сформувались галузеві вчення відповідальності. В процесі розвитку муніципально-правової науки формується і власне галузеве вчення про відповідальність. Саме цей процес ще носить стихійний характер, оскільки мало хто з правознавців ставить перед собою задачу теоретичної розробки галузевої теорії відповідальності [3]. Представники муніципально-правової науки, як правило, розглядають окремі проблеми правового регулювання органів та посадових осіб місцевого самоврядування та відповідної правознавчої практики, не приділяючи уваги, таким чином, аналізу даного правового явища на загально-теоретичному рівні. При розробленні окремих теоретичних позицій вчені-юристи беруть аргументи в сучасному чинному законодавстві, яке в сучасних умовах надто нестабільне та далеке від удосконалення.

В навчальній та науковій літературі по муніципальному праву проблема відповідальності розглядається виключно в контексті відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Це об'єктивно зумовлено розвитком національного законодавства, коли автори змушені були відповідати букві закону.

Дискусійність проблеми юридичної відповідальності в загальній теорії права та галузевих юридичних науках нерозривно пов'язана з неоднозначною трактовкою в навчальній та науковій літературі відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування або відповідальності в муніципальному праві в цілому. Наразі можна стверджувати, що найбільш відомі позиції вчених-правознавців з питань дефініції, поняття юридичної відповідальності представлені в муніципально-правовій літературі. При цьому викликає занепокоєння не різноманіття наукових поглядів, не дискусійність самої проблеми, а сам автоматизм, з яким автори запозичують ті або інші дефініції та теоретичні конструкції.

Для характеристики самої юридичної відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування важливе значення має визначення самого поняття юридичної відповідальності.

У загальній теорії права під юридичною відповідальністю розуміють особливі, передбачені і врегульовані нормами відносини внаслідок правопорушень між правопорушником і державою в особі певних органів, в яких держава має право застосовувати певні заходи примусу щодо суб'єктів, які вчинили правопорушення та зобов'язані терпіти втрати чи обмеження, передбачені санкціями норми права, тощо [4, 5].

Слід зазначити, що найбільш повне визначення юридичної відповідальності полягає в розумінні її як обов'язку винного бути примусово позбавленим певних благ шляхом застосування до нього заходів державного примусу.

Варто погодитися з українськими вченими-правознавцями В.В. Кравченко, М.В. Пітчик, які під відповідальністю розуміють настання негативних наслідків у разі невиконання або неналежного виконання покладених на органи місцевого самоврядування та їх посадових осіб законом або договором обов'язків [6].

Вітчизняний дослідник Р. Хоменець вважає, що відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування є одним з елементів статусу цих органів [7].

В науково-практичному коментарі наголошується про те, що відповідальність органів місцевого самоврядування – це несприятливі правові наслідки за прийняті ними протиправні рішення, неналежне здійснення своїх завдань та функцій [8].

Вважаємо, що у сучасній юридичній літературі питання відповідальності у муніципальному праві України поки що не отримали належного наукового дослідження. Це, насамперед, стосується підстав відповідальності, кола її суб'єктів, видів та форм, процедури притягнення до відповідальності суб'єктів муніципальних правовідносин тощо.

Саме важливість інституту муніципальної відповідальності зумовлена тим, що будь-який процес, діяльність суб'єктів місцевого самоврядування у муніципально-правових відносинах мають значну ймовірність перетворення на антизаконні та навіть на антигуманні умови за умови відсутності відповідальності за протиправну поведінку [9].

Актуальність даної теми зумовлена тим, що наявність інституту відповідальності є важливим складником побудови ефективного механізму місцевого самоврядування, гарантією недопущення зловживання владою. Дослідження проблемних питань, пов'язаних із відповідальністю, має над-

звичайно велике значення як для розвитку науки муніципального права, так і для вдосконалення чинного законодавства України.

Українська дослідниця Слободяник Т.М. в своєму дисертаційному дослідженні пропонує під муніципально-правовою відповідальністю місцевих рад і сільських, селищних, міських голів розуміти сукупність закріплених нормами муніципального права несприятливих правових наслідків, які можуть наставати до вказаних суб'єктів за протиправні рішення, нормативно правові акти чи правові акти індивідуальної дії, незаконні дії чи бездіяльність або неналежне здійснення ними повноважень із вирішення питань місцевого значення та реалізації делегованих повноважень [10].

Органи та посадові особи місцевого самоврядування є підзвітними, підконтрольними та відповідальними перед територіальною громадою, а з питань здійснення ними делегованих повноважень органів державної влади - підконтрольні відповідальним органам виконавчої влади. Вони періодично, але не менш як два рази на рік, інформують населення про виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку, місцевого бюджету, з інших питань місцевого значення, звітують перед територіальними громадами про свою діяльність.

Можна погодитися з українським дослідником Солянником К.Є., який цілком справедливо вважає, що в законі не досить коректно надане формулювання щодо відповідальності посадових осіб виконавчих органів місцевих рад [11]. З даним положенням пов'язане ще одне, до кінця не вирішене питання: до кого ж повинні бути пред'явлені вимоги у разі заподіяння шкоди. В якості можливих відповідей звичайно вказуються різні суб'єкти системи місцевого самоврядування, які мають ознаки юридичної особи – місцеві ради, їх виконавчі комітети, інші виконавчі органи місцевих рад.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» встановлює відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед державою, перед фізичними та юридичними особами; перед територіальною громадою. Метою відповідальності є:

- дотримання законності в діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування;
- ефективність реалізації завдань та функцій місцевого самоврядування;
- врахування та захист інтересів територіальної громади при вирішенні всіх питань місцевого локально-регіонального значення;
- тісний взаємозв'язок населення з органами та посадовими особами місцевого самоврядування;
- належне виконання делегованих повноважень.

До кола суб'єктів відповідальності у муніципальному праві можна віднести: територіальну громаду; органи державної влади та їх посадові особи; органи місцевого самоврядування; посадові особи місцевого самоврядування; органи самоорганізації населення; депутатів місцевих рад; кандидатів у депутати місцевих рад та кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови.

Об'єктом муніципального правопорушення виступають суспільні відносини, що врегульовані нормами муніципального права; об'єктивна сторона – саме протиправне діяння, а суб'єктивна сторона характеризує вину [12].

Слід зазначити, що підстави та форми відповідальності в законі чітко визначені.

Так, підставами відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед державою є: порушення Конституції або законів України. Єдиною формою відповідальності в цьому зв'язку є припинення повноважень його діяльності, а що стосується посадових осіб, то вони можуть бути притягнуті до кримінальної, адміністративної чи дисциплінарної відповідальності залежно від характеру правопорушень.

Підставою відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед територіальною громадою є: порушення Конституції чи законів України; обмеження прав і свобод громадян; незабезпечення здійснення наданих їм законом повноважень, конституційними формами відповідальності в даному випадку можуть бути:

- відкликання депутата місцевої ради виборцями;
- дострокове припинення повноважень сільського, селищного, міського голови за рішенням місцевого референдуму;
- дострокове припинення повноважень сільської, селищної, міської, районної у місті ради за рішенням місцевого референдуму.

Підставами відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед фізичними та юридичними особами є прийняття неправомірних рішень, а також дій або бездіяльності ор-

ганів місцевого самоврядування, яким заподіяно шкоду юридичним та фізичним особам. Згідно із законом «Про місцеве самоврядування в Україні» завдана шкода відшкодовується за рахунок коштів місцевого бюджету, а в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності посадових осіб – за рахунок їх власних коштів у порядку, встановленому законом. Весь обсяг майнової відповідальності за заподіяну шкоду, а також підстави її настання визначаються нормами цивільного права.

Крім того, Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» встановлює, що органи місцевого самоврядування є юридичними особами та наділяються цим та іншими законами власними повноваженнями, в межах яких діють самостійно та несуть відповідальність за свою діяльність відповідно до закону.

Варто відмітити, що з метою уникнення безпідставних звинувачень на адресу органів та посадових осіб Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає, що Верховна Рада України як єдиний законодавчий орган звертається до суду за висновком про визнання актів місцевої ради незаконними. Лише за наявності відповідного рішення суду та висновку профільного комітету Верховної Ради України може призначити позачергові вибори місцевої ради; аналогічна процедура передбачена і при вирішенні питання про призначення позачергових виборів сільського, селищного, міського голови.

Також не врегульованими залишаються питання щодо відповідальності за виконання делегованих повноважень органів виконавчої влади. Зі змісту частини 3 ст. 143 Конституції України випливає, що органи місцевого самоврядування несуть таку відповідальність лише в тій мірі, в якій ці повноваження забезпечені необхідними матеріальними та фінансовими засобами [13].

На наш погляд, на сьогодні держава не виділяє матеріальні та фінансові ресурси в достатньому обсязі, який би дозволив належним чином забезпечити виконання делегованих повноважень.

Внаслідок своєї специфічної мети та політичного характеру, муніципальна відповідальність поряд з ознаками, які притаманні будь-якому з видів юридичної відповідальності, має істотні особливості.

В окремих випадках вчені-правознавці взагалі уникають дослідження муніципально-правової відповідальності, або розглядають її як конституційно-правову відповідальність [14]. Це, насамперед, зумовлено відсутністю як нормативної, так і наукової дефініції муніципально-правового делікту, який має бути підставою муніципально-правової відповідальності.

В результаті цього, наявним є лише фрагментарне нормативно-правове закріплення правових, процесуальних підстав притягнення до муніципально-правової відповідальності, що в підсумку негативно позначається на ефективності функціонування та розвитку цього інституту муніципального права України [15].

В науці недостатньо уваги приділяється питанню відповідальності територіальних громад, які належать до системи місцевого самоврядування. У чинному законодавстві ці питання недостатньо врегульовані, що дозволяє зробити висновок про те, що територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування фактично не несе відповідальності за свою діяльність.

Варто відмітити, що муніципально-правова відповідальність має специфічну систему суб'єктів, які уповноважені на вирішення питань щодо притягнення до цього виду відповідальності.

Такими суб'єктами можуть бути органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, територіальні громади, а право безпосереднього вирішення питань притягнення до цього виду відповідальності мають лише Верховна Рада України, Президент, судові органи.

В цьому аспекті важливе значення має правове регулювання муніципально-правової відповідальності міського голови в Україні.

Слід наголосити, що відповідальність міського голови є досить широким поняттям, оскільки ця посадова особа підлягає муніципально-правовій, конституційно-правовій, адміністративно-правовій, цивільно-правовій, кримінально-правовій відповідальності. Встановлений в національному законодавстві механізм притягнення головної посадової особи до відповідальності має цілий ряд недоліків, які значно впливають на його практичне застосування.

Відповідно до частини 3 ст. 79 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні», повноваження міського голови можуть бути достроково припинені за рішенням місцевого референдуму, порядок якого визначений відповідним законом [16].

Однак на сьогодні законодавцем ще не прийнято закону, який би детально регламентував проведення місцевого референдуму, його порядок, терміни, організацію [17]. У зв'язку з цим, реалізація такого механізму притягнення міського голови до відповідальності видається неможливою.

Варто погодитися з думкою вченого-дослідника Волкова В.Д., який відмічає, що перелік підстав дострокового припинення повноважень міського голови потребує доповнень. До таких підстав він пропонує віднести невиконання міським головою своїх обов'язків, грубе порушення норм моралі, неналежне здійснення повноважень, багаторазове порушення положень чинного законодавства тощо [18].

Однією з важливих форм забезпечення відповідальності міського голови є його звітування. Наразі спостерігаються певні труднощі, які пов'язані з його здійсненням, зокрема, звітування досить часто розуміється як інформування громадян про стан та напрямки розвитку територіальних громад без надання інформації про виконання головою своїх завдань. Однак, зважаючи на відсутність чітких законодавчих вимог до змісту звіту, таке інформування не можна вважати незвітуванням.

Вважаємо, за доцільне деталізувати механізм звітування міського голови як на законодавчому рівні, так і в статутах територіальних громад, детальніше розкривши вимоги до змісту звіту, поширення його матеріалів, порядку проведення зустрічей із громадянами.

Для усунення прогалин в чинному законодавстві пропонуємо:

- доповнити ст. 79 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» новими підставами, зокрема, такими, як невиконання обов'язків, фактичне припинення здійснення повноважень протягом тривалого часу;
- розробити законопроект «Про місцевий референдум в Україні», де детально розкрити порядок проведення місцевих референдумів щодо дострокового припинення повноважень міського голови;
- чітко регламентувати процедуру звітування міського голови в статутах територіальних громад та в Законі «Про місцеве самоврядування в Україні» [19].

Отже, міський голова виступає головною посадовою особою територіальної громади та відіграє важливу роль у забезпеченні належної та дієвої роботи представницьких та виконавчих органів для вирішення ними спільних завдань. Саме таке розуміння місця та ролі міського голови міститься в Європейській хартії міст II від 29 травня 2008 року, у ст. 38 якої зазначено, що міський голова повинен бути «двигуном розвитку території» [20].

У системі муніципального права призначення та функціонування інституту відповідальності сприяє більш ефективному здійсненню системою місцевого самоврядування та її окремими елементами управлінської діяльності в суспільстві. У підсумку юридична відповідальність суб'єктів місцевого самоврядування зумовлена тим, що вона є гарантією прав даних суб'єктів, адже покликана забезпечити діяльність органів місцевого самоврядування в інтересах громадян і суспільства в цілому.

Висновки. Здійснений аналіз комплексного дослідження інституту муніципальної відповідальності в Україні дозволяє дійти висновку, що теоретичне осмислення та ефективне нормативно-правове регулювання юридичної відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування є одним із центральних засобів практичної реалізації права територіальної громади самостійно вирішувати питання локально-регіонального значення в межах Конституції та Законів України та отримувати гарантований Конституцією України захист від незаконних рішень, дій чи бездіяльності органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб. Отже, відповідальність в муніципальному праві України це настання негативних наслідків, які виникають у разі невиконання або неналежного виконання обов'язків, покладених на органи місцевого самоврядування та їх посадових осіб законом або договором, є однією з гарантій місцевого самоврядування.

Дослідження проблемних питань, пов'язаних із відповідальністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування має надзвичайно важливе значення як для розвитку науки муніципального права України, так і для вдосконалення чинного законодавства України в період проведення муніципальної реформи, реформи децентралізації та розширенні прав місцевого самоврядування.

Крім того, реалізація та вдосконалення інституту муніципальної відповідальності в Україні залежить від активної та цілеспрямованої участі в цьому політичному процесі кожного громадянина України, кожного члена територіальної громади.

Деякі питання можуть бути предметом подальших наукових досліджень та комплексного аналізу з метою розвитку інституту муніципальної відповідальності в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мармазов В.Є., Піляєв І.С. Україна в політико-правовому просторі Ради Європи: досвід і проблеми. Монографія: К., 1999, с. 170.
2. Беляя Л.В. Удосконалення інституту юридичної відповідальності як фактор формування демократичної, соціальної, правової держави: автореф. дис. к.ю.н.: спец. 12.00.01 Київ, 2009. 1 с.
3. Прієшкіна О.В. Деякі проблемні питання муніципальної відповідальності в Україні. *Вісник Одеського нац. ун-ту імені І.І. Мечникова*. 2019 т. 24. Випуск 2 (35), с. 67–75.
4. Юридичний словник/За ред.: М.Б. Бабія, Ф.Г. Бурчака, В.М. Корецького, В.В. Цветкова та ін. К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії. Вид. друге, перероб. і доп., 1983. с. 865, Колодій А.М., Копейчиков В.В., Лисенков С.Л., Пастухов В.П., Сумін В.О., Тихомиров О.Д. Теорія держави і права. К.: Юрінформ, 1995, с. 152.
5. Там само.
6. Кравченко В.В., Пітцик М.В. Конституційні засади місцевого самоврядування в Україні (основи муніципального права): Навч. посібник. К.: «Арарат-Центр», 2001, с. 11.
7. Хоменець Р. Правовий статус органів місцевого самоврядування: Зб. наук. праць Української Академії державного управління при Президентові України / За заг. Ред. В.І. Лугово-го, В.М. Князева. К.: Вид-во УАДУ, 2001. Вип. 1, с. 356–363.
8. Закон Про місцеве самоврядування в Україні: Наук.-практ. Коментар/За ред. В.Ф. Опришко та ін. К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1999, с. 65.
9. Слободяник Т.М. Поняття, ознаки та джерела муніципально-правової відповідальності. *Право і суспільство*, 2016. № 1, с. 36–41.
10. Слободяник Т.М. Муніципально-правова відповідальність місцевих рад та сільських, селищних, міських голів в Україні: дис. к.ю.н.: спец. 12.00.02 Київ. 2016. 262 с.
11. Соляник К.Є. Організація та діяльність виконавчих органів місцевих рад в Україні. дис. к.ю.н.: 12.00.02. Нац. юрид. акад. України. Х., 2002, с. 176.
12. Кравченко В.В., Пітцик М.В. Муніципальне право України. Навчальний посібник. К.: Аті-ка, 2003. С. 335.
13. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96 ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
14. Погорілко В.Ф., Фрицький О.Ф., Баймуратов М.О. Муніципальне право України. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
15. Слободяник Т.М. Муніципально-правова відповідальність – окремий вид юридичної відповідальності. *Публічне право*. 2016. № 1. С. 345–352.
16. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 року № 280/97 ВР. URL: <https://zakon.Rada.gov.ua/laws/show/280/07-ВР>.
17. Іванова Т.М. Відповідальність органів та посадових осіб муніципальної влади в Україні: історико-правовий аналіз. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*, 2014. № 1. С. 164–175.
18. Волков В.Д. Правовий статус мера міста: європейський досвід. *Вісник Донецького університету економіки та права*, 2012. № 2. С. 3–8.
19. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 року № 280/97 ВР. URL: <https://zakon.Rada.gov.ua/laws/show/280/07-ВР>.
20. Європейська хартія міст II (Маніфест нової урбаністики): Міжнародний договір від 29.05.1992. URL: <https://www.coe.org/cplre>.